

მარიტა სახლთხუციშვილი, მარიამ შერგელაშვილი

გლობალური კონტექსტი და იდენტობის საკითხი ემიგრირებული ქართველი თანამედროვე არტისტების შემოქმედებაში

ნაშრომი “გლობალური კონტექსტი და იდენტობის საკითხი ემიგრირებული ქართველი თანამედროვე არტისტების შემოქმედებაში“ წარმოადგენს ნაწილს რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული, ფუნდამენტური კვლევების მიმდინარე გრანტისა “ინტეგრაცია და იდენტობა“ (ახორციელებს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორებისა და ახალგაზრდა მეცნიერებისაგან დაკომპლექტებული ჯგუფი: მზია ჩიხრაძე, ქეთევან შავგულიძე, ლანა-ანა ქარაია, მარიამ შერგელაშვილი, მარიტა სახლთხუციშვილი).

უცხოეთში ემიგრირებული და იქ მცხოვრები ქართველი ხელოვნების შემოქმედების კვლევა და მათი შემოქმედებითი თვითმიკუთვნებულობა ერთ-ერთი მთავარი გასაღებია გლობალურ კონტექსტში თანამედროვე ქართული ვიზუალური ხელოვნების იდენტობის გამოსარკვევად და საკითხის კვლევის პირველ მცდელობას წარმოადგენს. მეოცე საუკუნის ბოლოსა და ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში საზღვარგარეთ საქართველოს მოსახლეობის მასობრივი ემიგრაცია, ჩვენი უახლესი ისტორიის ერთ-ერთი მტკივნეული და კომპლექსური მოვლენაა, რომლის დადებითი თუ უარყოფითი გავლენებიც თანამედროვე ქართული საზოგადოების სოციალურ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ თუ კულტურულ დონეებზე ჯერ ბოლომდე გამორკვეული არ არის და კვალავაც საკამათოდ რჩება. ამ პერიოდში საქართველოდან სხვადასხვა მიზეზით წასულ უამრავ ადამიანს შორის ბევრი ხელოვანია, რომელთა ცხოვრების გზაც განსხვავებულად წარიმართა, ნაწილი ინტეგრირდა ახალ საზოგადოებაში, როგორც ხელოვანი, შეინარჩუნა საკუთარი პროფესიული იდენტობა და დიდ წარმატებასაც მიაღწია, ნაწილმა კი შესაძლებლობები გადააფასა და მომიჯნავე ან სულაც სხვა პროფესიაში გადაინაცვლა. საზღვარგარეთ მცხოვრები ქართველი ვიზუალური არტისტების შემოქმედება, როგორც ქართული ხელოვნების

ისტორიის საკითხი, სისტემურად გამოუკვლეველია, ადგილობრივი თუ საერთაშორისო მასშტაბით და სახელოვნებათმცოდნეო სამეცნიერო საზოგადოებისთვის უცნობია. საკითხის აქტუალობას ზრდის ემიგრირებულ ხელოვანთა როლი საქართველოს დასავლეთთან კულტურული ინტეგრაციის პროცესში და მათი შემოქმედების გავლენა თანამედროვე ქართული ვიზუალური ხელოვნების განვითარების ზოგად სურათზე. კვლევის ფარგლებში მოქცეულ ხელოვანთა უმეტესი ნაწილი საქართველოდან 1990-იანი წლების განმავლობაშია წასული. განსხვავებულია როგორც მათი ასაკი, ისე ქვეყნიდან წასვლის მოტივაცია, მიზეზები და განთავსების არეალი, რომელმაც ხშირ შემთხვევაში მნიშვნელოვნად განაპირობა ამ ხელოვანთა განვითარებისა და თვითრეალიზაციის ხარისხი, წარმატებული სახელოვნებო კარიერა, რომელიც გამოხატულია მნიშვნელოვანი საერთაშორისო პროექტებითა და ხელოვნების კრიტიკოსთა უმაღლესი შეფასებებით. კვლევის ამ ეტაპზე გთავაზობთ გერმანიაში, ავსტრიაში და შვეიცარიაში მცხოვრები ქართველი თანამედროვე არტისტების შემოქმედების ანალიზს, განვიხილავთ მათ როლს როგორც გლობალურ, ისე ადგილობრივ სახელოვნებო კონტექსტში, ინტეგრაციისა და თვითიდენტიფიკაციის პროცესების ფონზე. საინტერესოა თანამედროვე ხელოვნების სპეციფიკის გათვალისწინებით ეროვნული იდენტობის საკითხი გლობალიზაციის აქტიურ პროცესში - როგორ ფორმირდება სხვადასხვა ქვეყანაში მოღვაწე ხელოვანების ენა, გამოხატვის ფორმები, მედიები და პოზიციები, რომელთა მიხედვითაც ზოგადი კლასიფიცირებით, შეგვიძლია გამოვყოთ თანამედროვე ხელოვნების ევროპული (კერძოდ გერმანია, შვეიცარია, ავსტრია) მიდგომები ემიგრირებულ ქართველ ხელოვანთა შემოქმედებაში და ამავდროულად, ვისაუბროთ იმ კულტურულ კოდებზე, რომელიც ცნობიერად თუ დაფარულად სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციით ვლინდება აღნიშნული ხელოვანების შემოქმედებაში, რაც თავის მხრივ, განმსაზღვრელ როლს თამაშობს XXI საუკუნეში. ქართული თანამედროვე ვიზუალური ხელოვნების იდენტობის ჩამოყალიბებაში.

თანამედროვე ქართული სახელოვნებო პროცესების გლობალურ მასშტაბში განსახილველად უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს, იმ ქართველი

არტისტების შემოქმედების კვლევა, რომლებიც უკვე წლებია საქართველოს ფარგლებს გარეთ ახდენენ თვითრეალიზებას, მათი შემოქმედების შესახებ არსებული მასალა მწირი და ფრაგმენტულია, არ ვიცით როგორ აფასებთ მათ მსოფლიო სახელოვნებო საზოგადოება, როგორ აღიქვამენ საკუთარ თავს თვითონ, როგორ ახდენენ თვითიდენტიფიკაციას, რა როლი უჭირავს მათი შემოქმედების განვითარებაში საქართველოს და ემიგრაციის შეგრძნებას, არის თუ არა მათი წარსული გამოცდილება ინსპირაციის წყარო, თვლიან თუ არა თავს ქართული სახელოვნებო სივრცის ნაწილებად და აშ.

ჩვენი კვლევის არეალში, პროექტის პირველ ეტაპზე მოექცა ევროპის ერთ ნაწილში: ავსტრია, გერმანია, შვეიცარია, მცხოვრები 25-დან 64 წლამდე ასაკის, 32 ხელოვანი. მათმა უმეტესობამ საქართველო რთული, არამდგრადი პოლიტიკური ვითარების დროს 1990-იან და მომდევნო წლებში დატოვა და ეკონომიკური თუ პირად-პროფესიული სტაბილურობისა და ფიზიკური გადარჩენის საძიებლად სხვა, უცხო და ახალ სოციო-კულტურულ არეალში დაიწყო თვითინტეგრაციის პროცესი.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ხელოვანთა უმრავლესობამ აკადემიური სახელოვნებო განათლება საქართველოში მიიღო და აქედან გამგზავრებისას უმეტესწილად უკვე შემდგარ და ჩამოყალიბებულ ხელოვანებს წარმოადგენდენ, მათი შემოქმედების სტილი დროთა განმავლობაში ხანგრძლივი ექსპერიმენტებისა თუ მიღებული ახალი განათლებისა და სრულიად ახალი გარემოს ზეგავლენით საგრძნობლად შეიცვალა, ზოგიერთ შემთხვევაში შეიცვალა სამუშაო თემატიკა და ტექნიკაც, არის შემთხვევები როდესაც მხატვარი კინოში ან ფოტოგრაფიაშიც მოსინჯავს ძალებს, დროთა განმავლობაში კი იქმნება ინდივიდუალური და უნიკალური, ხელოვანის ხელწერა, რომელიც ნამუშევრიდან ნამუშევარში უკვე არაცნობიერად მეორდება და მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი რამ იცვლება „რადაც რჩება, რაც ამოცნობადია“ (ლ.ნ).

რთულია თქმა ეს “რადაც” არის თუ არა ეროვნული იდენტობის უშუალო გამოხატულება მათ შემოქმედებაში, თუმცა მათივე თვითაღქმით საქართველოს კვალი ძალიან დიდია, რომელიც შესაძლოა პირდაპირ არ გამოიხატება, თუმცა

ასოციაციურად მუდამ “იქით მიდის“, არაცნობიერად უკავშირდება საქართველოს, ეს „კვალი“ ზოგჯერ ნათლად ჩანს, ზოგჯერ კი დამალულია და მხოლოდ კონტექსტუალურად შეიძლება ამოვიცნოთ, თუმცა მიუხედავად იმისა, თავად არტისტი განიზრახავს თუ არა, ამის აღიარებას, “პიროვნების ფორმირების გზა იმდენად კომპლექსურია, რომ წარმოუდგენელია [კვალი, მ.ს] არ იყოს“ (43 წლის ქალი). ხშირად სამშობლოში განცდილი თუ აღბეჭდილი ხდება საწყისის, ფიქრის, ინსპირაციის მომცემი, რომელიც ემოციურად ებმის პრობლემურ საკითხებს და ერწყმის ახლად შეგრძნობილს. აღსანიშნავია, რომ გამომდინარე თანამედროვე ხელოვნების სპეციფიური, ფორმისეული თუ არსობრივი გლობალურობისა, რომელიც ფაქტობრივად უსაზღვრებო თვითშემეცნებას გვთავაზობს, ამგვარი კვალის პირდაპირი ძიება, შესაძლებელია აბსურდულად ჟღერს და მოუხელთებლადაც ჩანს, პირდაპირი გაგებით “ეთნიკური“ ფაქტობრივად აღარ არსებობს, იგი პიროვნების ინდივიდუალურ მესთან არის გადაჯაჭვული და ძირითადად დაფარულად და ქვეცნობიერად ვლინდება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ხაზგასმა კონკრეტულ აქციას ემსახურება და განზრახულია. “ხელოვანი ხარ და არ აქვს მნიშვნელობა სად დგახარ, თანამედროვე ხელოვნება ამ კითხვის წინააღმდეგია“ (46 წლის ქალი), ამავდროულად „ქართველი ხარ, დაბადებული საქართველოში, იქ ისწავლე, იქ ჩამოყალიბდი და შენ უკვე ხარ ქართველი ხელოვანი, ამას ვერსად გაექცევი“ (47 წლის კაცი), მსგავსი დუალურობის განცდა თან სდევს ნებისმიერ საკითხზე მსჯელობას. მაგალითად, კვლევაში მონაწილე მხატვრების უმეტესი ნაწილი საკუთარ მასწავლებლებად ასახელებს ქართულ გვარებს, სახელოვნებო სასწავლებლებლების პედაგოგებს, ქართველ მხატვრებს, ხშირად მშობლებს ან უბრალოდ მეგობრებს, რომლებსგანაც თეორიულად და პრაქტიკულად აითვისეს ის საბაზისო უნარები, რომლებიც დღემდე სასიცოცხლოა თითოეული მათგანის შემოქმედებისთვის, თუმცა საგულისხმოა იმ ხელოვანთა ჩამონათვალში რომლებმაც გავლენა მოახდინეს მათ შემოქმედებაზე უცხოური გვარები დომინირებს და იშვიათად კრთება ქართული. ლოგიკურადვე წინააღმდეგობრივია აღქმა კითხვისა, რას ნიშნავს იყო ქართველი ხელოვანი, ზოგიერთისთვის ეს არაფერს ნიშნავს და თავს მსოფლიო ხელოვანად მიიჩნევს,

სადაც ყოველგვარი ეროვნული საზღვრები წაშლილია, ხელოვნების ქმნას არაფერი აქვს საერთო ეროვნულ მიკუთვნებულობასთან, საცხოვრებელ-სამოქმედო სივრცეც დროებითი მოცემულობაა, რომელიც შესაძლოა უკეთეს ან უარეს გარემოპირობებს ქმნის შემოქმედებისთვის. ამავდროულად მიეკუთვნებოდე რომელიმე საზოგადოებას წარმოშობით, არ ნიშნავს ამ საზოგადოების ღირებულებების უპირობო მიკუთვნებულობას, თუმცა ნიშნავს ამ საზოგადოების კარგად ცნობა-ცოდნას, ხოლო მუშაობა, გადააზრება, რეფლექსია, ხშირად ცნობიერი ან არაცნობიერი გამიჯვნა არსებული მემკვიდრეობითი კულტურული კოდებისა და გლობალიზებული სამყაროს ურთიერთმიმართება წარმოადგენს საყოველთაოდ აღქმად გზავნილს. წინააღმდეგობრივია აღქმა თვითმიკუთვნებულობისა რომელიმე სახელოვნებო სივრცესთან. ემიგრანტი ხელოვანების დიდი ნაწილი ცუდად იცნობს თანამედროვე ქართულ სახელოვნებო გარემოში მიმდინარე მოვლენებს, აქ მოღვაწე არტისტებს და მიუხედავად მცდელობისა თუ სურვილისა, გამონაკლისი შემთხვევების გარდა უჭირთ მჭიდრო კავშირის შენარჩუნება, არ (ვერ) თანამშრომლობენ აქაურ გალერეებთან, იშვიათად მონაწილეობენ საქართველოში გამართულ გამოფენებში, (აღსანიშნავია რომ ეს პროცესი ბოლო დროს საგრძნობლად გააქტიურდა, რამდენიმე არტისტი საკუთარი სურვილით გეგმავს და ახორციელებს გამოფენებს, ზოგიერთი კი აქ სამუშაოდაც ბრუნდება) თუმცა ყოველივე ამის ფონზე ის არტისტებიც კი, ვინც თავს მსოფლიო მოქალაქეებად მიიჩნევენ და ფიქრობენ, რომ ხელოვნებას არ შეიძლება ეროვნული იდენტობა გააჩნდეს, მცირე ასპექტით მაინც აღიქვამენ თავს ქართული სახელოვნებო სირცის ნაწილად, როგორც ერთი მთელის კონკრეტული ნაწილი, რომელთან კავშირიც არჩევანს არ ექვემდებარება.

თანამედროვე ქართული ვიზუალური ხელოვნების ფენომენის განხილვისას, როგორც აღვნიშნეთ უმნიშვნელოვანესია დასავლეთში (ევროპასა და ამერიკაში) მოღვაწე ქართველი არტისტების როლი. მოხსენების მეორე ნაწილში განხილული რამდენიმე ხელოვანის შემოქმედება და ნამუშევარი სწორედ ამ საკითხის არსობრივ გააზრებას ემსახურება. კონკრეტული მაგალითების

განხილვამდე საგულისხმოა გავიაზროთ, კონტექსტუალურად განვავრცოთ, თავად თანამედროვე ხელოვნების სახასიათო ნიშან-თვისებები, რომლებიც გამოწვევის წინაშე აყენებს ნაშრომის საკვანძო საკითხს - გლობალური კონტექტის ურთიერთმიმართებას ეროვნულ იდენტობასთან.

პოსტმოდერნიზმი, რომელიც გავრცელებული სამეცნიერო აზრით XX საუკუნის 70-იან წლებში მკვიდრდება დღემდე საკამათო და „ღია ნიშნულებს“ მოიცავს. არ არსებობს ერთი თეორია, რომელიც ამომწურავად განსაზღვრავს პოსტმოდერნიზმის რაობას; პოსტმოდერნიზმის ფაზაში შესვლა შეგვიძლია დავახასიათოთ, როგორც სურვილი, მიიღო არსებული რეალობა ისეთად, როგორც არის და თანადროულად შეერწყა ან/და გაემიჯნო მას იქამდე, სადამდედაც შენ გსურს. სურვილი, პირადი პოზიცია წარმართავს არა ზოგად ჭეშმარიტებას, არამედ საკუთარ პირად სიმართლეს. ობიექტური ჭეშმარიტების არარსებობის ამგვარი გაგება ჯერ კიდევ ნიცშესთან ვლინდება, სადაც სრულიად უარყოფილია ობიექტური ჭეშმარიტების იდეა. ამდენად, ნიცშეს მსგავსად, პოსტმოდერნისტული ხედვა გამორიცხავს უნივერსალურად არსებული ჭეშმარიტების საკითხს და ინტერპრეტაციის აუცილებლობით წარმოადგენს იმდენივე ჭეშმარიტებას, რამდენ სუბიექტურ აღქმაშიც შეიძლება იქნას იგი განცდილი და ინტერპრეტირებული. ინტერპრეტაცია საკვანძო მნიშვნელობის მქონე ფენომენია პოსტმოდერნისტულ გააზრებაში. ინტერპრეტაციის საკითხი განსხვავებული ხერხებით ვლინდება, გამოსახვის და ასახვის ეს კომპლექსური ბადე გულისხმობს ერთიანი ნარატივის წაშლას, პოლიჟანრულობას, ციტატურობას, ირონიზებას, ყოველივე ეს კი ერთობლივად აყალიბებს პოსტმოდერნულ სიმულაკრს. „სიმულაკრი“ - ეს არის ნიშანი, რომელიც უარყოფს როგორც ორიგინალს, ასევე ასლს, იგი კონსტრუქციაა, რომელიც თავის თავში მოიცავს დამკვირვებლის ხედვის კუთხეს.“ (ჟ. დელიოზი)¹

¹ Deleuze, Gilles . Difference and Repetition. Translated by Paul Patton. Columbia: Columbia University Press. p. 69. 1968

სწორედ ასეთ დამკვირვებლებად შეგვიძლია მოვიაზროთ პოსტმოდერნისტი ავტორები, რომლებიც თავიანთ ხედვის პერსპექტივაში მთელ ამ ახლებურ სიმულაციურ რეალობას გვთავაზობენ. სწორედ ამგვარი რეალობის „აგების“ პროცესში ვლინდება ცალკეული ხელოვანის სუბიექტურ-აღქმადი სააზროვნო მოდელი, რომელიც თავის მხრივ ხელოვნების ნაწარმოების იდეას აახლოვებს სხვადასხვა ფილოსოფიურ დისკურსთან. ჯერ კიდევ კანტი გამოყოფს სუბიექტის, როგორც თავისუფალი მოაზროვნე ინდივიდის მნიშვნელობას შემოქმედებით პროცესში. ინდივიდუალიზმის და სუბიექტური აღქმის გამძაფრებაზე მსჯელობისას კანტი წამყვან მოტივად ამკვიდრებს ხელოვანის როლის მნიშვნელობას, ხოლო ხელოვნების ნამუშევარს განიხილავს არა ცალსახა მიმეზისურ ჭეშმარიტებას, არამედ, როგორც სუბიექტური, თავისუფალი ასახვის ირაციონალურ შედეგს.

კანტისეული გაგება ხელოვანის როლისა და ინდივიდუალიზმის შესახებ XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან კრიტიკულად იქნა გააზრებული. საკუთრივ პოსტმოდერნიზმში პასიური სუბიექტივიზმიც განვითარდა, რომლის ყველაზე რადიკალურ გამოვლინებად ავტორის სიკვდილის ცნება შეგვიძლია მივიჩნიოთ. პოსტმოდერნიზმმა მოკლა ავტორი, მაგრამ დღეს ახალი შემართებით იწყება მისი რეაბილიტირება. წინააღმდეგობრივი თუ პარალელური თეზისებისა და ანტითეზების ფონზე პოსტმოდერნისტული მონაპოვარი - დეკონსტრუქცია დღემდე განმსაზღვრელია ხელოვნების აღქმისათვის. დამკვიდრდა რა მიკრო-სამყაროს მოდელები, სახელოვნებო სისტემები და აღქმის პლურალისტური ხედვის წერტილები, მნიშვნელოვანი გახდა არა ცალსახად ნამუშევარი, არამედ ნამუშევარი კონტექსტში. მხატვრული აღქმის ლიბერალიზაციამ, მაყურებლის დისტანციური პოზიციიდან თანაავტორად, ინტერპრეტატორად გარდასახვამ სრულად წაშალა ხელოვნების შეფასების კონკრეტული კრიტერიუმების არსებობის შესაძლებლობა. ხელოვნება გახდა სიტუაციური, მაგრამ სწორედ საკუთარ დროებით, ხშირად „გამჭვირვალე ზედაპირულობაში“ ის ყველაზე მეტად მიუახლოვდა „ადამიანური ყოფის აუტანელ სიმსუბუქეს“. აღსანიშნავია, რომ გლობალიზაციის, ტექნოლოგიზაციის და თანამედროვე გამოწვევების წინაშე

უახლესი სახელოვნებო ენა ერთის მხრივ, ინარჩუნებს ზემოთგანხილულ პოსტმოდერნისტულ მახასიათებლებს და მეორეს მხრივ, კიდევ უფრო შრეობრივ განშტოებებს აყალიბებს. ქართველი ხელოვანები, რომლებიც ამ გლობალური სივრცის ნაწილი არიან და ემიგრაციაში მოღვაწეობენ ეროვნული იდენტობის და ზოგადად იდენტობის საკითხს ისევ და ისევ სუბიექტური, პირადი გამოცდილების საფუძველზე განიხილავენ. ეს პოზიცია იგრძნობა და აირეკლება მათსავე შემოქმედებაში.

ხელოვნებათმცოდნე ქეთევან შავგულიძე პოსტმოდერნისტულ გააზრებასა და უცხოეთში მოღვაწე ქართველი ხელოვანების ანალიზისას ავითარებს ორმაგი კოდირების იდეას, ხოლო ხელოვანებს „ორმაგ აგენტებს“ უწოდებს (ლესლი ფიდლერის ტერმინი), რომელთაც ღია იდენტობა აერთიანებთ. ღია იდენტობის ცნება და აღნიშნულ ესეში განვითარებული კონცეფტი ჩვენი მოხსენების ფარგლებშიც მნიშვნელოვანია, რადგანაც შეეხება ხელოვანის გაგების უახლეს პერსპექტივას, კერძოდ, ქეთევან შავგულიძე ასკვნის: *„სტაბილური იდენტობა ხდება ფრაგმენტული, მრავალმრიანი, ურთიერთსაწინააღმდეგო და განუსაზღვრელი. ის განიხილება მჭიდრო კავშირში „სხვასთან“ „უცხოსთან“, იქნება ეს განსხვავებული კულტურა, ადამიანები თუ ფასეულობები. ამგვარად ხდება სხვათა იდენტურობის პროექცია და ახალი, ღია იდენტობის ფორმირება. მულტიკულტურულ სამყაროში ახლის შეთვისება უსასრულო და მრავალმხრივი პროცესია. თვითიდენტიფიცირების ორიენტირები მუდმივად იცვლება. აღარ არსებობს პერმანენტული იდენტობა. ის მუდმივად ტრანსფორმირდება გარემომცველ კულტურულ სისტემებთან მიმართებაში და ურთიერთობაში.“²*

რა არის ის ვიზუალური კოდები, ფარული თუ ცნობიერი ნაკადი, რომელიც განსაზღვრავს ემიგრანტი ხელოვანების თვითმყოფადობას, მათ მნიშვნელოვნებას ადგილობრივ და საერთაშორისო სივრცეში, შევეცდებით ცალკეული არტისტების მიმოხილვით დავასაბუთოთ. აღსანიშნავია თავად ის გარემოებაც, რომ ქართულ სახელოვნებო რეალობაში პოსტმოდერნისტული რღვევები ჯერ კიდევ 70-იან

² ორმაგი აგენტები, ქეთევან შავგულიძე, 7გვ. 2018

წლებში ჩნდება, თუმცა როგორც მიმდინარეობა საკმაოდ გვიან, 90-იანი წლების მიჯნაზე იმკვიდრებს ფეხს და მეტწილად დაკავშირებულია კონკრეტული ხელოვანების ინტუიციასა და ენთუზიაზმზე - შეიცნონ გარემომცველი რეალობა, თანამედროვეობის პულსი და დაეწიონ სამყაროს; ეს ყოველივე გამოვლინდა როგორც ცალკეული დაჯგუფებების ჩამოყალიბებაში, ასევე ინდივიდუალურ ძიებებში. სწორედ ამ ძიების გზას, რომელიც თავის მხრივ განპირობებული იყო ქვეყნის მძიმე პოლიტიკურ-სოციალური სიტუაციითა და არასტაბილური გარემოთი, (რაზეც მოხსენების პირველ ნაწილში ვიმსჯელებთ) მოჰყვა ხელოვანთა მიგრაცია. ემიგრირებული არტისტების შემოქმედება ცალკეულ დეკადებში გვიჩვენებს ფორმირების სახასიათო ეტაპებს. ქრონოლოგიური ბადე, რომელიც 90-იანი წლებიდან 2000-იან წლებამდე მერყეობს და გვისახავს ხელოვანთა გადინების კონკრეტულ შკალას, მხატვრულ-იდეური განვითარების თვალსაზრისითაც მნიშვნელოვანია.

თანამედროვე ხელოვნების თეორიულ-ანალიტიკური გააზრება, დაფუძნებული დასავლურ სახელოვნებო გამოცდილებაზე, კრიტიკული რეფლექსია, დისკურსული აზროვნება, ექსპერიმენტი და სუბიექტური დაკვირვება ის მთავარი მახასიათებლებია, რომელთა გარეშეც თანამედროვე სახელოვნებო გამოცდილება არ იქმნება. აღნიშნული საკითხები, როგორც ნიშან-თვისებრივი სისტემა, სხვადასხვაგვარი გადაწყვეტის საგანი გახდა საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველი ემიგრანტი ხელოვანებისთვისაც. საგულისხმოა, რომ თანამედროვე ხელოვნების საერთაშორისო ხასიათი და გლობალურობა არტისტებისთვის გარკვეულწილად ქმნის ერთიან განზოგადებულ დემოკრატიულად უნივერსალურ სივრცეს, სადაც თვითმყოფადობა და რეალიზება ორ მნიშვნელოვან პოსტულატს ეყრდნობა - იყო საკმარისად, შესაძლებელია ითქვას რადიკალურად გამორჩეული და ამავდროულად, უნივერსალურად მისაღები და გასაგები. ამგვარ მოცემულობაში თანამედროვე ხელოვანი, ერთის მხრივ, იშორებს ყოველგვარ გეოგრაფიულ საზღვარს, ხოლო მეორეს მხრივ, იკვებება თავისივე განსაზღვრული სოციალური, ეროვნული, ბიოლოგიური და გრძნობად-ემპირიული გარემოებებით. პროექტის ფარგლებში გამოკითხულ შემოქმედებს შორის უმრავლესობა საუბრობს

ეგზოტიზაციის, პერიფერიული მდგომარეობის შეფუთვის საშიშორებაზე, რომ საქართველო და ლოკალურ კონტექსტში აღქმული პოსტ-საბჭოთა სივრცის პრობლემატიკა დასავლურ კონტექსტში შესაძლოა გაყალბდეს და ზედაპირული აღქმის საგანი გახდეს. ამდენად, უმბერტო ეკოს სიტყვებით რომ განვმარტოთ, ხელოვანს „სურს ეჭვებ დააყენოს საზოგადოდ დამკვიდრებული კავშირები“;³ ეს სურვილი კი თავისთავად მიუთითებს არანორმატიულ ქმედებებზე, მოვლენების რეფლექსიურ გააზრებაზე, სადაც საზოგადოდ დამკვიდრებული სოციალური როლები, ეთიკურ-პოლიტიკური ნორმატივები და იდენტობის პრობლემები სხვა პერსპექტივიდან აღქმული ხდება. ხელოვანი ხდება დამკვირვებელი, შემქმნელი და მოაზროვნე, რომელიც იმპულსურად უბიძგებს ადამიანს ეჭვი შეიტანოს, შეამჩნიოს ყოველდღიურ დინებაში ჩაკარგული დეტალი, მოვლენა თუ პროცესი, ეს პროცესი ერთგვარად გავს ნომადოლოგიას, რომელსაც ჟილ დელიოზი განსაზღვრავს, როგორც ისტორიის ინვერსიას - როდესაც შეგიძლია გადაადგილო საკუთარი თავი, დაიწყო შუიდან, შეხვიდე/ გამოხვიდე, მაგრამ არ დაიწყო და არ დაასრულო. დაუსრულებლად მიმდინარე შეუქცევადი მოვლენა და მხატვრული გააზრების საგანი შეიძლება გახდეს ყველაფერი, საკუთარი ცხოვრების ფრაგმენტი, საკუთარი საარსებო, გარემომცველი გარემო, სრულიად აბსტრაგირებული ილუზიური ფიქრი ან ზედმეტად მტკივნეული რეალობა. ვფიქრობთ, ისტორიის ინვერსიულობაზე მიუთითებს სწორედ 90-იანების პერიოდის იკონოგრაფიული ფოტო - კოკა რამიშვილის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ნამუშევარი „ომი ჩემი ფანჯრიდან“, საიდანაც დოკუმენტალისტური სიზუსტით, ამავედროულად, პოეტური განზოგადებული ხედვით ფიქსირდება რეალობა, სადაც ფრონტალური აღქმის წერტილიდან დანახული ხედი განადგურების, გაქრობის, ტკივილის და დაკარგვის აურას გადმოსცემს და მიანიშნებს ომზე, „რომელიც თან გეხება, თან არ გეხება“. ნამუშევარში ფიქსირებული ეს „განზოგადებული სივრცე“ ორგვარი პოზიციიდან აჩვენებს გაუცხოებასა და ამავედროულად, პირად შეგრძნებას.

³ უმბერტო ეკო, თავბრუდამხვევი სიები, ესე, ლიტერატურული ჟურნალი არილი <http://arilimag.ge/%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%9D-%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9D-%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%91%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%AE%E1%83%95/>

ფოტოსერია კიდევ უფრო მძაფრად აღიქმება იმდენად, რამდენადაც სათაურში მითითებული „ჩემი ფანჯარა“ სუბიექტურ ხაზგასმას ემსახურება, ეს ფაქტი კი ემპათიის განცდას მეტად ამძაფრებს; გამოსახულება კი დამატებით კოდირებულ მნიშვნელობას იძენს. კოკა რამიშვილი სწორედ ის ხელოვანია, რომელმაც 90-იანი წლებიდან დატოვა საქართველო, მაგრამ აქტიურად ინარჩუნებს კავშირს სამშობლოსთან. ხელოვანი ამჟამად შვეიცარიაში მოღვაწეობს. მისი ვიზუალური ექსპერიმენტები, დეტალებისადმი ხაზგასმა და მძაფრი ობსესია გამოსახულების, როგორც თვისებრივად მედიუმის, კონცეპტუალური განვითარების შესაძლებლობას გულისხმობს. კოკა რამიშვილის შემოქმედებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნამუშევარია ოთხარხიანი ვიდეოინსტალაცია „შავი ზღვა“, რომლითაც ვენეციის 53-ე ბიანალზე იყო ქართული პავილიონი წარდგენილი. ძალზე მინიმალისტური ქმედების, მხატვრული საწყისის - ფანქრის მონასმის ვიზუალიზაცია, გამძაფრებული ჩვენება, ფანქრის ხმოვანი ბგერითი ტალღების მიზანმიმართული ასოცირება ზღვის ხმასთან არაერთგვაროვან შთამბეჭდავ შემოქმედებას ახდენდა მნახველზე. ნამუშევარი მხატვრული გააზრების ესთეტიკურ-კონცეპტუალური პრინციპებით შესაძლებელია აღვიქვათ, როგორც მინიშნება არტისტული ქმედების რაობაზე, ასევე შეგვიძლია გავაიგივოთ, როგორც თავად ქვეყნის მდგომარეობრივი მეტაფორა, ქვეყნისა, რომელის უახლეს ისტორიაში კატაკლიზმური პოლიტიკური რყევები - „მიქცევ-მოქცევა“ ზღვის ტალღების ნახეთქების მსგავსად ტოვებს კვალს და ამავდროულად სტაგნაციური გარინდებით აქრობს, დროის მდინარებაში ახშობს მას. ამდენად, მეტაფორული, დუალური გადაწყვეტებით სუბიექტური თვითდაკვირვების აქტიდან ასოციაციური აზრობრივი მოდელის შექმნამდე ყალიბდება კოკა რამიშვილის შემოქმედებითი ინდივიდუალობა. სწორედ ამ საკითხზე მიუთითებს ხელოვანის მიერ საქართველოში ბოლო პერიოდში განხორციელებული პერსონალური გამოფენა-პროექტი „სამშობლო“ სადაც „სამშობლოს“ ცნება წარმოჩინდება ძალზე ინტიმურ ადგილად, პირად სივრცედ, ოთახად/სახლად, რომელშიც იკრებს ძალას შემოქმედებითი იმპულსები.

სამშობლოს ცნების ამგვარი პერსონიფიცირებული გაგება ეხმიანება ჩვენ მიერ მსჯელობის დასაწყისში ნახსენებ ღია იდენტობის ცნებას, სადაც უცხო გარემო ფაქტორები შრევდებიან და მიანიშნებენ უხილავ პროცესებზე ან განაცხადებენ მხატვრულ ფორმაში გარდაქმნილ გზავნილებს. დეტალის მნიშვნელოვნება, ყოველდღიურობის სენსიტიური აღქმა, ინტუიციური მგრძობელობის ფილოსოფიურ-პოეტური გააზრება სახასიათოა ვენაში მოღვაწე ქართველი ვიზუალური ხელოვანის ნინო საკანდელიძის შემოქმედებაში. ნინო საკანდელიძის ნამუშევრები თანამედროვე ვიზუალური აღქმის კატეგორიებს ოპოზიციურ განგრძობით პრიზმაში გარდასახავენ, სადაც სარკისებური ეფექტით არეკლილია ხელოვანის გარემომცველი რეალობა: ტკივილი, ირონია, თამაში. ნინო საკანდელიძე ესთეტიკისა და ანტიესთეტიკის თანაბარმნიშვნელოვანებით, „აქ და ახლა“ არსებული დროითი კატეგორიის პოეტიზაციით განახლებულ კონტექსტებს ეძიებს. არტისტის შემოქმედებაში თანამედროვე ვიზუალურ-ენობრივ შრეებად გარდაქმნილია ყოველდღიურობის ფრაგმენტები. ნაპოვნი ობიექტები, ნამსხვრევები წარსულიდან ახალ მნიშვნელობებს იძენენ. შემთხვევითი არ არის, რომ სწორედ წარსულის დღევანდელი პოზიციიდან რეფლექსირება, კრიტიკულ-პოეტური გააზრება საკანდელიძის შემოქმედებაში ხშირად დაკავშირებულია საქართველოს უახლეს წარსულთან. „აი ია“ ასე ერქვა ხელოვანის პირველ პერსონალურ საკურსო ნამუშევარს, სადაც საგამოფენო სივრცის ობიექტები იყვნენ ის გარდაქმნილი სახე-ხატები, სივრცობრივი ინსტალაციები, რომლებიც პირველსაწყისად მიანიშნებდნენ ისეთ პრობლემურ თემებზე, როგორცაა რელიგია, პოლიტიკური ვითარება, ოკუპაცია. სწორედ ამ გამოფენიდან ერთ-ერთი ნამუშევარი, კედლის ფერწერული ობიექტი მძაფრი გზავნილია რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტსა და ოკუპაციის თემაზე. კადრიების პრინციპით აგებული კომპოზიცია, აღნიშნულ საკითხთან მიმართებით მას-მედიის როლზეც მიუთითებს მნახველს, სადაც რუსული საინფორმაციო ქრონიკის გაშუქების სტრუქტურაში სისხლიანი ხელის ნაკვალავი ჩნდება, ნაკვალავი, რომელიც ხელოვანის მეხსიერების ანაბეჭდია საქართველო-რუსეთის ომიდან, ანაბეჭდი, როგორც ვიზუალური ხატი, დაპირისპირებული კომპილაციური მეთოდით,

ამხელს იმ სიყალბეს, რაც ამ თემის გაშუქებასა და აღქმას უკავშირდება რუსულ მედიაში, ამასთანავე ღია განაცხადია ოკუპაციის შემზარავ რეალობაზე. მნიშვნელოვანია თავად მთლიანი გამოფენის სათაური პირველსაწყისი კოდური სიტყვა - აი ია, ამ სამყაროს ათვისების ანბანი შეცნობის, გააზრების იმგვარ სიმბოლიზებულ-ლირიულ ხასიათზე მიუთითებს, რაც თან სდევს საკანდელიძის შემოქმედებას. „აი ია“ თეთრ ტილოზე მინიმალისტურად ამოტვიფრული, ან სულაც აბსტრაქტულ-ფერწერულ მონასმებში გამომკრთალი ეს სიტყვათ-შეთანხმება ინტუიციურ გააზრებასა და ლოგიკური შეცნობის ზღვრულ მიჯნაზე მიგვითითებს, სადაც ხელოვანის ანალიტიკური ხედვა არის როგორც მძაფრად სოციალური განაცხადი, ისე მიმანიშნებელი დაშიფრული გზავნილი. საკანდელიძე დუალური შემოქმედებითი გადაწყვეტით, თანამედროვე ხელოვნების სახასიათო ნიშნებით იაზრებს საქართველოს უახლეს და ასევე ისტორიულ წარსულს, ეს შესაძლებელია გამოიხატოს ინსტალაციურ ობიექტებში (მაგალითად ნამუშევარი სამაია, სადაც ქართული სარიტუალო ცეკვის ინსპირაცია თანამედროვე სამგანზომილებიან ობიექტად გარდაიქმნება). ნინო საკანდელიძის არტისტული კვლევა თანაბარმნიშვნელოვნებით მიემართება საბჭოთა მემკვიდრეობის გააზრებასთან, სადაც ამ პერიოდის სკულპტურული ფრაგმენტები ანალიტიკურ პოლიტიკურ-ესთეტიკურ გარდაქმნას განიცდის. საგამოფენო პროექტში „plural ephemera _ remember you not“, ინსტალაციაში „ლენინის ყური“, „ლენინის ტუჩი“ დეკონსტრუქციის, დანაწევრების, პიროვნების ირონიზების, იდეოლოგიის მსხვრევის და ახალი ვიზუალური კატეგორიების რეკონსტრუქციას ვხედავთ, სადაც მასალაზე ოპერირებით იქმნება ნამუშევრის კონცეპტუალურად გაანალიზების შესაძლებლობა.

მოხსენების ფარგლებში ემიგრირებულ ხელოვანთა შემოქმედებაში ვიზუალურ კოდებსა და კონტექსტებზე მსჯელობისას კიდევ ერთი ხელოვანი, გერმანიაში მოღვაწე არტისტი ქეთი კაპანაძე გვსურს მიმოვიხილოთ. ქეთი მნიშვნელოვანი ქალი ხელოვანია, 90-იანი წლების ქართული არტ-სცენიდან ფაქტობრივად ერთ-ერთი პირველი ქალი არტისტი, რომელიც კონცეპტუალურ ფოტოგრაფიაზე იწყებს მუშობას. ამჟამად ქეთი კაპანაძის ნამუშევრები

ინსტალაციას, აქციის ხელოვნებას, ფოტოს, ვიდეოს, ფერწერულ ობიექტებს აერთიანებს. მისი შემოქმედება ისევე, როგორც ჩვენ მიერ განხილული ხელოვნების ნამუშევრები, სიმპტომატურად ვიბრირებს სხვადასხვა მედიაში, მუდმივი ძიების და ექსპერიმენტების მეშვეობით კი განაზოგადებს კონტექსტს, სადაც აბსოლუტურად წაშლილი ან გადადინებადია ზღვარი სოციალურ, იდენტურ, პოლიტიკურ, ფსიქოლოგიურ და ფილოსოფიურ მოცემულობებს შორის. ქეთი კაპანაძის 90-იანი წლების ნამუშევრები და უახლესი სერიები თანაბარი აქტუალობით შეეხება არა ცალსახად ისტორიას თუ მოვლენას, არამედ ზოგად კითხვას და ამ კითხვაზე მაძიებელი ხელოვანის დაკვირვებებს. როგორც თავად ქეთი კაპანაძე აღნიშნავს, მისთვის დამაფიქრებელი და ინსპირაციის მომცემია „ვინ ვართ? საინდან მოვდივართ?“ ეს კითხვა, რომელიც ადამიანის ეგზისტენციალურ რაობასთან იკვეთება, ქეთის ნამუშევრების ლაიტმოტივია. ადამიანის შეცნობისა და დაკვირვების ფაზა სამყაროს დეკონსტრუქციულ აღქმის მოდელს უკავშირდება, სადაც ადამიანური შეგრძნებები „ჯერ უნდა ითარგმნონ სიმბოლოებად, სიმბოლოები ნიშნებად, ნიშნები სიტყვებად, სიტყვები ცნებებად და ცნებები ისევ გრძნობებად“. აღნიშნული ამონარიდი საკუთრივ არტისტის საგამოფენო კონცეფციიდან „8 წუთი“ საინტერესოდ აჯამებს ხელოვანის მსოფლხედვას, სადაც სიტყვა-ობიექტები ფორმისეულ ძიებაში მნიშვნელობის კოდირებულ ფენომენად წარმოგვიდგებიან. ქეთი კაპანაძის სერია სათაურით - „როგორც ლენინმა თქვა“, 2016-17 წლის ნამუშევრებს მოიცავს. აღნიშნულ სერიაში გაერთიანებული ფრაზები ხელოვანის შეგრძნებითი პარადიგმული ინსტალაციებია, სუბიექტურ „მე“ კონსტრუირდება სიტყვათქმნადობაში, თავად სიტყვა, როგორც პიქტოგრამა მიაჩნდება საკუთრივ სტრუქტურასა და ფორმაზე, ასევე მის იდეაზე. ამგვარად იქსაქსება ერთი ავტორიტარული იდეა აბსურდულ თეორემებად, აალებულ სიტყვებად, როგორც მუმივად ტრანსფორმირებად ან სულაც წარმავალ მატერიებად. რჩება კვალი, როგორც ახალი სიმბოლო... ახალი განცდის და ფიქრის დასაბამი... ერთგვარი ციკლური გარდასახვები ქეთი კაპანაძის გეომეტრიული ფორმებით აწყობილ ობიექტებსაც აერთიანებს, ობიექტები შექმნილი ყოველდღიური მოხმარების საგანთა მასალებიდან ფორმათქმნადი

ვიზუალური სისტემებია, სადაც ცნობიერი ნაკადი აბსურდულობასთან წილნაყარი ან რადიკალურად სიმბოლიზებული ხდება. ასე ვიბრირებს ქეთი კაპანაძის შინაგანი სამყარო თნამედროვე კომპლექსურ რეალობაზე, სადაც თქმადსა და გამოუთქმელს შორის აგებული სივრცე თავისუფლების, პიროვნული ძიების, ფიქრის დასაბამის ტრაექტორიას გვიჩვენებს.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ განხილული ნიმუშები მხოლოდ მცირედი ცდაა საკითხის არსობრივი კვლევისათვის, რადგან ბევრი საინტერესო, მნიშვნელოვანი ხელოვანია, რომელთა შესახებ მსჯელობაც მოხსენების ფორმატიდან გამომდინარე ვერ მოხერხდებოდა. ამ ეტაპისათვის კი ვფიქრობთ ნაშრომში ჩამოყალიბებულ მსჯელობაში გამოიკვეთა როგორც ზოგადი გარემო-ფაქტორები, სოციალური მოტივები, ისე შემოქმედებითი სახასიათო ნიშან-თვისებები, რომლებიც ეხმიანება გლობალური კონტექსტის და ეროვნული იდენტობის საკითხებს ემიგრირებულ ქართველ ხელოვანთა შემოქმედებაში. მრავალგვარობა, რომელიც ემიგრირებულ არტისტთა სააზროვნო ველს წარმოქმნის და განაზოგადებს ხელოვანს მოაზროვნე და ამავდროულად შემოქმედ ინდივიდად, რომელიც საკუთარ სახელოვნებო პრაქტიკებში აქსოვს პირად განცდას და ამავდროულად ტოვებს სივრცეს „სხვისთვის“ - სხვაგვარად აღქმისა და დაფიქრებისთვის. ვითგენშტაინისეული რაციონალურ-სტრუქტურალური ფრაზა „ჩემი ენის საზღვრები ჩემი სამყაროს საზღვრებია“ აჯამებს ხელოვანთა განსხვავებულობას, მათი ენობრივი გამოხატულების მნიშვნელოვნებას, სუბიექტივიზმისა და პოსტმოდერნიზმის ურთიერთმიმართებას, სადაც დაფარულ თუ ღია შრეებში ეროვნული იდენტობის ასპექტები უნივერსალურ კონტექსტთან არის გადაკვეთილი.